

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvakomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2)1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

Yleensä etuuksien erilaiset hakuajat eivät aiheuta ongelmia. Tilanteet, joissa ongelmia voi tulla, ovat niitä, joissa näkövammaisen tai vasta näkövammautunut ihminen tarvitsee useita eri sosiaaliturvaetuuksia.

Hakuajojen yhtenäistäminen selkiyttäisi järjestelmää. Jos hakuajoja halutaan yhtenäistää, yhtenäistämistä voisi tehdä takautuvissa hakuajoissa. Takautuvissa hakuajoissa puoli vuotta (6 kuukautta) on sopiva haku aika.

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

Ongelmia voi tulla tilanteissa, joissa on tarve useille eri sosiaaliturvaetuuksille. Lisäksi tulojen ja niiden aiheuttamien muutosten vaikutuksia on vaikea arvioida, jos vaikutukset ovat eri sosiaaliturvaetuuksiin erilaiset.

Asiakkaan näkökulmasta on selkeämpää, mikäli käsitteet ovat yhdenmukaiset. Lisäksi tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistäminen helpottaisi mm. pienten työtulojen vaikutusta sekä yksittäisiin sosiaaliturvaetuuksiin että kokonaisuuteen.

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

Toimijoiden välisen tiedonkulun ja yhteistyön kehittäminen ja parantaminen on tärkeää. Automaation hyödyntämisessä tulee olla tarkkana, jottei se aiheuta lisää ongelmia. Automaation hyödyntämiselle on luotava toimintaraamit ja selkeä ohjeistus, jonka mukaisesti toimitaan.

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

Digitalisaation edistäminen laajapohjaisessa yhteistyössä on kannatettavaa. Tähän laajapohjaisuuteen on otettava mukaan saavutettavuus- ja käytettävyyksymykset. Ellei järjestelmiä tehdä alusta alkaen saavutettaviksi ja käytettäviksi, niiden käyttö näkövammaisten käyttämällä apuvälineillä (kuten ruudunlukuohjelma) on mahdotonta. On huomattava, että digitaalinen järjestelmä voi olla saavutettava, mutta se ei ole käytettävä, koska on tosiasiaa näkövammaisten käyttämien apuvälineiden avulla niin vaikeasti käytettävä, ettei käyttäminen ole mahdollista.

Välimietinnössä ehdotetaan kansallisen työ- ja toimintakyvyn sähköisen itsearviointivälineen käyttöä. Näkövammaisten liitto muistuttaa, että kyseinen itsearviointiväline on toteutettava saavutettavasti. Lisäksi kyseinen väline on oltava käytettävissä myös muilla asiointitavoilla kuin digitaalisesti.

Digitalisaation strategia on perusteltua laatia yhdessä saavutettavuusosaajien kanssa. Näkövammaisten liitto on mielellään mukana digitalisaatiostrategian laatimisessa. Strategiaa laadittaessa on muistettava, että saavutettavuuden on ulotuttava myös henkilöstön ja luottamushenkilöiden käyttämiin järjestelmiin. On virheellistä olettaa, että näkövammaisen ihminen on vain asiakas. Hän voi olla myös omainen, työtään tekevä ammattilainen tai jonkin organin luottamushenkilö.

Digitalisaatiota kehitettäessä ei pidä unohtaa, että on oltava käytettävissä myös muita asiointitapoja. Kaikki eivät koskaan voi asioida digitaalisten kanavien kautta. On oltava mahdollisuus mm. asiointiin puhelimitse, sähköpostitse ja käymällä paikan päällä. Asiointitavoissa on otettava huomioon myös kuulonäkövammaisten tarpeet.

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7) 3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

Työkyvyttömyyden käsitteissä on eroja esim. sairauspäivärahan, kuntoutustuen ja työkyvyttömyyseläkkeen välillä. Ero tulee esiin tilanteissa, joissa sairauspäiväraha-kaus on loppunut, mutta sen jälkeen ei myönnetäkään kuntoutustukea tai työkyvyttömyyseläkettä, vaikka näkövammaisen tai vasta näkövammautunut ihminen ei todellisuudessa pysty palaamaan työhön, jota on tehnyt, ja/tai johon hänellä on koulutus.

On huomattava, ettei työkyky ole yksiselitteinen lääketieteellinen diagnoosi, vaan se perustuu arvioon. Ristiriitoja aiheutuu, kun hoitavan

tahon, vakuutuslääkärin ja/tai näkövammaisen tai vasta näkövammautuneen ihmisen oma arvio työkyvystä ei vastaa toisiaan.

Työiässä ja työelämässä tai opiskelemassa olevien vasta näkövammautuvien ihmisten kohdalla on tärkeää varmistaa sujuva kuntoutukseen pääsy, arjen taitojen harjoittelu, näkövammaistaitojen harjoittelu, mahdollinen uudelleen koulutus sekä muut tukitoimet. Tavoitteena on työelämässä jatkaminen tai sinne pääseminen. Myös apuvälineiden saanti ja käytönohjaus tulee toteutua ilman ongelmia.

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

Viimein on toteutettava ns. lineaarinen malli eli työkyvyttömyyseläkkeen ja ansiotulojen joustavampi yhteensovittaminen. Tämä tarkoittaa, että työkyvyttömyyseläkkeellä olevilla on mahdollisuus palata työelämään ja edetä uralla jäljellä olevaa työkykyä hyödyntäen. Ei voi olla niin, että esim. työehtosopimuksen mukainen palkankorotus aiheuttaa tilanteen, jossa työkyvyttömyyseläkkeellä oleva joutuu lyhentämään työaikaansa, jotta eläke ei leikkautu pois. Ei myöskään voi olla niin, että hän ei voi ottaa vastaan vaativampia tehtäviä, koska niiden myötä tuleva palkankorotus leikkaisi eläkkeen pois.

Lineaarista mallia on valmisteltu jo pääministeri Sipilän hallituskaudella. Pääministeri Marinin hallituskaudella on saatu aikaan lähes valmis hallituksen esitys lineaarisen mallin toteuttamisesta. Esitys ei kuitenkaan edennyt eduskuntakäsittelyyn. Näkövammaisten liitto edellyttää lineaarisen mallin kehittämistä ja toteuttamista.

Linearisesta mallista ei ole mainintaa komitean toimenpide-ehdotuksissa. Siitä on tarkempi kuvaus Vammaisfoorumi ry:n välimietintöön jättämässä lausunnossa, joka on yksi välimietinnön liitteistä. Näkövammaisten liitto ihmettelee, ettei lineaarista mallia otettu komitean toimenpide-ehdotuksiin, vaikka sen etenemisen pysähtyminen oli tiedossa jo komitean välimietintöä valmisteltaessa.

Eläkkeensaajan asumistukeen tulee saada vähintään sama suojaosa eli ansiotulovähennys kuin yleiseen asumistukeen, jossa se tällä hetkellä on 300 euroa kuukaudessa. Nykytilanteessa eläkkeensaajan asumistukea saavan ei kannata ottaa vastaan vähäisiä osaa-aikaisia töitä.

Työolosuhteiden järjestelytukea on kehitettävä nykytyöelämän tarpeita vastaavaksi ja tietoisuutta siitä on lisättävä. Tuen tunnettuutta on lisättävä sekä työnantajien että TE-hallinnon työntekijöiden keskuudessa.

Työolosuhteiden järjestelytuen maksimitasoa on korotettava. Tuen tulee olla käytettävissä kustannuksiin, joita syntyy siirtymissä työpäivän aikana. Lisäksi tukea tulee saada saavutettavuuteen ja työn digitaalisen ympäristön muutostilanteisiin liittyvissä järjestelyissä. Tuen on oltava mahdollista myös vammaiselle yrittäjälle.

Vammaisille yrittäjille tulee luoda aloittavan vammaisen yrittäjän tukijärjestelmä, joka mahdollistaa kaikkien saatavilla olevien perustamistukien myöntämisen myös eläkkeensaajan statuksella oleville vammaisille yrittäjille tai sellaisille osakeyhtiöille, joiden perustajajäsenissä on vammaisia eläkkeensaajia. Mikäli elinkeinotuki evätään, koska näkövammaisen ihminen ei täytä ammatillisen kuntoutuksen kriteerejä, tulisi olla mahdollisuus hakea työolosuhteiden järjestelytukea yritystoiminnan käynnistämiseen. Myös elinkeinotuen kehittäminen vahvemmin vammaisen ihmisen yrittäjyyttä tukevaksi on tärkeää.

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja veloitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

Toimenpide-ehdotuksen 7 mukaan ehdotukset edellyttävät laajamittaista vaiheittaista selvitys- ja lainvalmistelutyötä, jota varten asetettaisiin kolmikantainen selvitys- ja

lainvalmisteluhanke. Toimenpide-ehdotuksessa todetaan, että valmistelun edetessä osallistetaan tarvittavia muita tahoja, kuten vammaisjärjestöt. Näkövammaisten liitto muistuttaa, että kolmikantaisuus ei riitä. YK:n vammaissopimuksen veloitteiden mukaisesti on osallistettava vammaiset ihmiset ja heitä edustavat järjestöt (artikla 4, kohta 3). Pikemmin tulee puhua nelikantaisesta valmistelusta. Työmarkkinajärjestöt eivät ole YK:n vammaissopimuksen mukaisia vammaisjärjestöjä eikä niiden ensisijainen osaaminen ole vammaisuuteen ja vammaisuuteen työelämässä liittyvissä asioissa.

Näkövammaisten ihmisten kohdalla on muistettava, että vammaispalveluilla ja niiden toimivuudella on tärkeä rooli. Mikäli näkövammaisen ei saa yksilöllisten tarpeidensa ja elämäntilanteensa mukaisia vammaispalveluja hänelle soveltuvalla toteutustavalla järjestettynä, työssäkäynti, opiskelu ja arki vaikeutuvat. Ei voi olla niin, että näkövammaisen jää pois työelämästä, koska esim. hänen tarvitsemansa vammaispalvelulain mukaiset kuljetuspalvelut (1.10.2023 alkaen liikkumisen tuki) eivät toimi.

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9) **4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa,**

joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

Selvityksessä on otettava huomioon vammaisten ihmisten tarpeet ja tilanteet, joissa esim. siirtymä sosiaaliturvaetuudelta toiselle viivästyy. Lisäksi on otettava huomioon vammaisten lasten vanhemmat ja näissä myös yhden vanhemman perheet.

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

Tällä hetkellä näkövammaiset ihmiset, jotka saavat sokeuden perusteella kansaneläkelain 12 § 4 momentin mukaista työkyvyttömyyseläkettä, eivät voi saada aikuiskoulutustukea eivätkä opintotukea. Kyseinen eläke katsotaan estäväksi etuudeksi. Kyse ei ole tavanomaisesta työkyvyttömyyseläkkeestä, vaan pikemmin eläkkeestä, joka on verrattavissa vammaistukeen. Kyseinen 12 § 4 momentin mukainen eläke myönnetään sokeuden perusteella tilanteissa, joissa näkövammaisen täyttää kyseiselle eläkkeelle määritellyt sokeuden kriteerit. Käytännössä tilanne on se, että kyseistä eläkettä saavat näkövammaiset eivät voi hankkia koulutusta hyödyntäen opintovapaata, sillä heidän ansionsa putoavat merkittävästi, kun työtulo putoaa opintovapaan ajaksi pois, mutta aikuisopintotukea ei tule tilalle. Sama koskee tilanteita, joissa näkövammaisen olisi tutkinnon osalta oikeutettu yleiseen opintotukeen, mutta hän ei voi sitä kyseisen eläkkeen vuoksi saada. Kelan ammatillisena kuntoutuksena kustannetaan koulutus vain yhteen ammattiin. Näin ollen näkövammaisten kansaneläkelain 12 § 4 momentin mukaista työkyvyttömyyseläkettä saavien mahdollisuudet kouluttautua työuran aikana ovat muuta väestöä heikommalla.

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

Ei kommentoitavaa.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluaikojen toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

Näkövammaisten liitto viittaa yllä kysymykseen 5.1 antamaansa vastaukseen.

Lisäksi opintotukijärjestelmän ulkomaille opiskelua, eli mm. opiskelijavaihtoja, koskeva epäkohta tulee korjata. Monet näkövammaiset nuoret saavat opintojensa tueksi Kelan maksamaa nuoren kuntoutusrahaa tai ammatillisen koulutuksen ajalta maksettavaa kuntoutusrahaa. Jos näkövammaisen opiskelija lähtee opiskelijavaihtoon, hän ei saa asumiseensa mitään tukea. Yleistä asumistukea ei makseta ulkomaille. Opintotukilaisissa on säännös asumislisästä, jota maksetaan niille opiskelijavaihtoon lähteville opiskelijoille, jotka eivät saa nuoren kuntoutusrahaa tai kuntoutusrahaa. Tätä asumislisää ei ole mahdollista saada, jos saa em. kuntoutusrahoja, sillä ne on määritelty estäväksi etuudeksi koskien kaikkia opintotukilaisissa säädettyjä tukia. Tämä epäkohta on nostettu esiin jo Sata-komitean aikana, jolloin silloinen sosiaali- ja terveystieteiden ministeri vastasi eduskunnassa esitettyyn kirjalliseen kysymykseen, että asia korjataan Sata-komitean työn myötä.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

Lapsilisän maksaminen 18 ikävuoteen asti on kannatettavaa.

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

Ei kommentoitavaa.

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

Lapsi- ja huoltajakorotuksissa on epäyhtenäisyyttä: Lapsi- ja huoltajakorotusten laeissa muotoillut ehdot poikkeavat toisistaan melko paljon. Opintotuen huoltajakorotus maksetaan lasten lukumäärästä riippumatta vain yhdestä lapsesta. Lisäksi eläkkeensaajan lapsikorotus on verovapaa, kun taas työttömyysturvan ja opintotuen vastaavat osat ovat veronalaista tuloa. Eläkkeensaajan lapsikorotusta ja opintotuen huoltajalisää ei oteta huomioon tulona asumistuessa, kun taas työttömyysturvan lapsikorotus vähentää asumistukea. Lisäksi lasten ikärajat ovat erilaisia: eläkkeensaajien lapsikorotuksessa 16 vuotta sekä työttömyysturvassa ja opintotuessa 18 vuotta. Näiden yhtenäistäminen selkeyttäisi lasten huoltajien ja erityisesti elatusvelvollisten asemaa etuusjärjestelmässä.

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämisessä? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

Eläkkeensaajan asumistukeen tulee saada vähintään sama suojaosa eli ansiotulovähennys kuin yleiseen asumistukeen, jossa se tällä hetkellä on 300 euroa kuukaudessa. Nykytilanteessa eläkkeensaajan asumistukea saavan ei kannata ottaa vastaan vähäisiäkään osa-aikaisia töitä.

Näkövammaisella ihmisellä voi olla asumiseen liittyviä tarpeita, joiden vuoksi hän joutuu esim. hankkimaan isomman asunnon. Tällainen tarve on mm. opaskoira, jolla tulee olla kodissaan oma paikka. Opaskoira on lääkinnällisen kuntoutuksen apuväline. Näkövammaisten monivammaisten lasten perheillä vammaan liittyvät tilatarpeet aiheutuvat esim. tilaa vievistä apuvälineistä.

On myös huomattava, että näkövammaisen ihminen voi joutua hankkimaan asunnon keskeisemmältä paikalta kuin näkevä ihminen. Asuinpaikka vaikuttaa väistämättä näkövammaisen liikkumismahdollisuuksiin, arjen sujumiseen ja vaikkapa lasten kuljettamiseen.

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämisessä?

Näkövammaisten työllisyysastetta tulee saada nostettua. Tällä hetkellä se on 41 %, jossa ovat mukana kokoaikatyötä tekevät, osa-aikatyötä tekevät ja yrittäjät.

ehkäisevän toimeentulotuen sekä perustoimeentulotuen suhdetta ja asiakkaan

pallottelua näiden välillä tulee edelleen arvioida. Täydentävän toimeentulotuen kriteerien muotoutumista hyvinvointialueittain tulee seurata.

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Osalla toimeentulotuen saajista ei ole juuri mahdollisuutta vaikuttaa tulokehitykseensä. Mikäli näkövammaisen ihminen ei pääse työelämään, on riskinä, että hän elää koko ikänsä takuueläkkeen tai muiden hyvin pienien tulojen varassa.

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuja tulee alentaa tai ne tulee jättää perimättä, mikäli ne aiheuttavat toimeentulotuen tarvetta. Asiakasmaksuihin liittyvistä mahdollisuuksista tulee kertoa nykyistä paremmin, sillä alentaminen tai perimättä jättäminen eivät välttämättä ole tiedossa. Lisäksi asiakasmaksujen alentamiselle ja perimättä jättämiselle on luotava valtakunnalliset soveltamisohjeet ja tehtävä alennusten hakemisesta yksinkertaisempaa ja selkeämpää.

Palvelu-, matka- ja lääkemaksukatot on yhdistettävä yhdeksi

maksukatoksi. Näiden maksukattojen nollautuminen kalenterivuoden vaihtuessa aiheuttaa monille taloudellisia ongelmia ennen maksukattojen täyttymistä. Alkuvuoden kustannukset ovat huomattavan suuret.

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seurantaa ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

Vammaispalvelujen tosiasiallinen toimivuus on taattava. Näkövammaisen on saatava yksilöllisen tarpeensa ja elämäntilanteensa mukaiset vammaispalvelut. Vammaispalvelut on järjestettävä tavalla, joka on näkövammaisen yksilöllisten tarpeiden mukainen. Ellei näin tapahdu, on riskinä, että näkövammaisen jää pois työelämästä ja muutoinkin rajoittaa osallistumistaan.

Apuvälineiden saatavuus sekä huolto ja uusiminen on tehtävä sujuvaksi. Tämä koskee sekä lääkinnällisen kuntoutuksen että Kelan ammatillisen kuntoutuksen kautta myönnettäviä apuvälineitä. Myös opaskoiran vaihtamisprosessista on tehtävä sujuva.

Näönkuntoutuspalveluja ja muuta kuntoutusta on saatava oikea-aikaisesti ilman kohtuuttoman pitkiä odotusaikoja. Vasta näkövammautuneen tai ihmisen, jonka näkövamma on etenevä ja näön heikentymistä on tapahtunut, tulee saada näönkuntoutuspalveluja ja muuta kuntoutusta siten, että hänen toimintakykynsä sekä mm. työ- ja opiskelumahdollisuutensa säilyvät. Keskussairaaloissa tulee olla riittävästi päteviä näönkuntoutusohjaajia, joille tulee myös päästä.

Yhteistyötä TE-palvelujen, työnantajien ja vammaisjärjestöjen kesken tulee lisätä. Työnantajien tulee saada tukea ja ohjausta tilanteissa, joissa työntekijä esim. näkövammautuu. Samoin tulee saada tukea rekrytoinnissa, jotta näkövammaiset voivat tosiasiasa työllistyä. Tällä hetkellä merkittäviä työllistymisen esteitä ovat mm. työnantajien asenteet ja helposti piiloon jäävä rekrytointisyryntä. On myös lisättävä tietoa ja osaamista yhdenvertaisuuslain mukaisista kohtuullisista mukautuksista ja niiden toteuttamisesta.

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessa A) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä? C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

Monialainen asiakassuunnitelma voi olla toimiva ratkaisu, mikäli siihen otetaan mukaan kaikki näkövammaisen ihmisen elämän kannalta keskeiset palvelut ja tahot. Näkövammaisten kohdalla on muistettava Näkövammaisten liitossa oleva asiantuntemus, jota työntekijät voivat käyttää oman työnsä tukena.

Vastuutyöntekijämallin kehittäminen on kannatettavaa. On huolehdittava, ettei työntekijällä ole liian suurta asiakasmäärää, jotta hän voi tosiasiasa tehdä työtään asiakaslähtöisesti.

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämiseksi?

Suomen suunta -raportin ja työkykyohjelman toimenpiteiden jatkaminen on tärkeää.

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokratialoukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27) 10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

Sosiaaliturvan tulee kannustaa ja tukea ihmisten omaa toimijuutta. Sosiaaliturvaa uudistettaessa tulee nykyistä paremmin ymmärtää, mikä ihmisiä kannustaa. Jos keskitytään vain mm. sanktioitujen velvoitteiden muotoiluun tai etuuskien tasojen leikkauksiin, menetetään mahdollisuuksia tukea ihmisten omaehtoista aktiivisuutta. Pakolla ja sanktioilla saadaan joitain työllistymisvaikutuksia aikaan, mutta muilla keinoilla voisi olla mahdollista saavuttaa parempia vaikutuksia.

Työkyvyttömyyseläkkeen ja ansiotulojen yhteensovittamisen joustavuus eli lineaarinen malli on viimein toteutettava. Tästä on tarkemmin kysymyksen 3.2 vastauksessa.

Lisäksi tulee ottaa huomioon eläkkeensaajan asumistuen sekä palkkatulojen yhteensovittaminen. Tästä on tarkemmin kysymysten 3.2 ja 7.1 vastauksissa. Kansaneläkelain 12 § 4 momentin ja opiskeluun liittyvien tukien ongelmista on tarkemmin kysymyksen 5.1 vastauksessa ja eri kuntoutusrahoja saavien opiskelijavaihtoon lähtevien ongelmista kysymyksen 5.3 vastauksessa.

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)

11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämiseksi?

Myös näkövammaisilla, ja muulla tavoin vammaisilla, ihmisillä tulee olla yhdenvertainen ja tosiasiallinen mahdollisuus kansainväliseen liikkuvuuteen. Tämä tarkoittaa, että esim. vammaispalveluja tulee saada myös tilanteissa, joissa työskentelee tai opiskelee ulkomailla. Käytännössä ongelmia on ollut eikä näkövammaisen ole yhtä helppoa lähteä työskentelemään tai opiskelemaan Suomen ulkopuolelle kuin näkevän.

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

Vammaisuuteen liittyvät etuudet tulee säilyttää syyperusteisina. Näitä ovat mm. vammaistuet sekä vammaisten opiskelijoiden saama nuoren kuntoutusraha tai ammatillisen koulutuksen ajalta maksettava kuntoutusraha. Myös jo aiemmin mainittu kansaneläkelain 12 § 4 momentin mukainen eläke on selkeä sokeuteen liittyvä tuki.

Syyperusteisuus vastaa paremmin YK:n vammaissopimuksen korostamiin vammaisten ihmisten yksilöllisiin tarpeisiin.

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittää A) etuuksien ehtojen osalta? B) toimeenpanon osalta?

Vammaisuuteen liittyvien tukien osalta syyperusteisuus tulee säilyttää. Tästä on tarkemmin kysymyksen 12.1 vastauksessa.

13. Ehdotusten priorisointi

13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

Näkövammaisten liitto pitää tärkeänä työelämään liittyvien ehdotusten edistämistä.

14. Julkisen talouden kestävyys

14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

Ei kommentoitavaa.

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle **15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?**

Väärällä etuudella olevien asian ratkaiseminen on tärkeää. Komitean toisella kaudella toivottavasti päästään enemmän konkretiaan. Nyt ehdotukset sisältävät paljon selvitettäviä asioita, mutta konkretiaa on kovin vähän.

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

Ei kommentoitavaa.

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Näkövammaisten liitto huomauttaa, että sosiaali- ja terveysministeriön olisi tullut lausuntopyyntöä lähettäessään ottaa jakeluun vammaisjärjestöt huomattavasti laajemmin. Nyt jakelussa on vain Vammaisfoorumi ry. On välttämätöntä, että vammaisjärjestöjä kuullaan ja kuunnellaan laajasti. Tämä ei lausuntopyyntöä jakelussa toteutunut.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus mainitaan välimietinnössä lähinnä kansainvälisenä ihmisoikeussopimuksena ja oikeusnormilähteenä. Välimietinnössä ei eritellä YK:n vammaisopimusta ja sen velvoitteita tarkemmin, vaikka kyseinen sopimus on Suomessa voimassa laintasoisena. Sopimus on ollut voimassa 10.6.2016 alkaen.

YK:n vammaisopimuksen artikloista sosiaaliturvakomitean työssä on otettava huomioon mm. artiklan 4 kohdan 3 osallistamisvelvoite, sosiaaliturvaa käsittelevä artikla 28, työelämää käsittelevä artikla 27, kuntoutusta käsittelevä artikla 26, koulutusta käsittelevä artikla 24 sekä esteettömyyttä ja saavutettavuutta käsittelevä artikla 9.

YK:n vammaisopimuksen 28 artiklassa todetaan, että Sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden riittävään omaan ja perheidensä elintasaan, kuten riittävään ravintoon, vaatetukseen ja asumiseen, sekä elinolojen jatkuvaan paranemiseen ja toteuttavat asianmukaiset toimet tämän oikeuden toteutumisen turvaamiseksi ja edistämiseksi. Lisäksi sopimuksessa todetaan, että sopijavaltioiden tulee varmistaa köyhyydessä eläville vammaisille henkilöille ja heidän perheilleen valtion tuki vammaisuudesta aiheutuviin kuluihin, jotka liittyvät muun muassa riittävään koulutukseen, neuvontaan ja rahalliseen tukeen.

YK:n vammaisopimus korostaa vammaisten ihmisten oikeutta tehdä työtä yhdenvertaisesti muiden kansalaisten kanssa. Sopimuksessa todetaan mm., että sopijapuolten tulisi mahdollistaa vammaisille henkilöille yleisten teknisten ja ammatinvalintaan liittyvien neuvontaohjelmien, työhönsijoittamispalvelujen sekä ammatillisen koulutuksen ja jatkokoulutuksen tehokas saatavuus; Sopimus edellyttää myös toimia, joilla edistetään vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia työllistyä

ja edetä urallaan työmarkkinoilla sekä heidän avustamistaan työn löytämisessä, saamisessa ja säilyttämisessä sekä työhön palaamisessa.

Kuntoutusta koskeva artikla edellyttää mm. sopimuspuolia toteuttamaan tehokkaat ja asianmukaiset toimet, jotta vammaiset ihmiset voisivat saavuttaa ja säilyttää mahdollisimman suuren itsenäisyyden ja täysimääräisen toimintakyvyn sekä osallisuuden, että osallistumisen kaikilla elämän alueilla. Tätä varten sopijapuolet sitoutuvat toteuttamaan laaja-alaisia kuntoutuspalveluja ja -ohjelmia, jotka aloitetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja ne perustuvat vammaisten ihmisten yksilöllisille tarpeille ja vahvuuksien monialaiseen arviointiin.

Koulutusta käsittelevässä artikkelissa todetaan, että sopimuspuolet tunnustavat vammaisten henkilöiden oikeuden koulutukseen. Vammaisia henkilöitä ei saa sulkea yleisen koulutusjärjestelmän ulkopuolelle ja heille tulee taata mahdollisuus ensimmäisen, toisen ja kolmannen asteen koulutukseen sekä aikuiskoulutukseen. Lisäksi vammaisia henkilöitä varten on tehtävä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset

Esteettömyyttä ja saavutettavuutta käsittelevässä artikkelissa todetaan, että sopimuspuolten on toteutettava asianmukaiset toimet varmistaakseen vammaisille henkilöille muiden kanssa yhdenvertaisen pääsyn fyysiseen ympäristöön, kuljetukseen, tiedottamiseen ja viestintään, muun muassa tieto- ja viestintäteknologiaan ja -järjestelmiin, sekä muihin yleisölle avoimiin tai tarjottaviin järjestelyihin ja palveluihin sekä kaupunki- että maaseutualueilla. Tätä sovelletaan mm. rakennuksiin, teihin, kuljetukseen sekä muihin sisä- ja ulkotiloihin, koulut, asunnot, terveydenhuoltoyksiköt ja työpaikat mukaan lukien sekä tiedottamiseen, viestintään ja muihin palveluihin, sähköiset palvelut ja pelastuspalvelut mukaan lukien.

Sosiaaliturvakomitean jatkotyöskentelyssä on otettava entistä paremmin huomioon vammaisten ihmisten asia. Nyt se näkyy liian ohuena. Välimietintö on kirjoitettu keskivertoihmisen näkökulmasta. Myös vammaisjärjestöjen osallistaminen tulee toteutua YK:n vammaissopimuksen velvoitteiden mukaisesti.

Välimietinnössä on vähän konkreettisia toimenpide-ehdotuksia. Lähinnä mietinnön ehdotukset koskevat erilaisten selvitysten käynnistämistä. Koska konkreettisia ehdotuksia ei juuri ole, on vaikea arvioida, miten uudistukset tulisivat vaikuttamaan vammaisiin ihmisiin tai vammaisten lasten perheisiin.

Jatkoselvityksissä ja niihin liittyvissä mahdollisissa toimenpiteissä on tehtävä huolelliset vaikutusarviointit. Myös vammaisvaikutusten arviointi on tehtävä. Tähän viittaavat myös oikeusministeriön uudet lainvalmisteluohjeet. Vammaisten ihmisten oikeuksien vaikutusten arviointi

on tehtävä kaikissa niissä lainvalmisteluissa, joilla on vaikutuksia vammaisten ihmisten elämään. Vammaispolitiikka ei tyhjenny sosiaali- ja terveystalouteen, vaan kattaa kaikki eri elämän alat elinkaarimallin mukaisesti.

Lisätietoja

järjestöjohtaja Sari Kokko sari.kokko@nkl.fi, 050 401 5802

Kokko Sari
Näkövammaisten liitto ry